
A munkaügyi perekben alkalmazandó külföldi jog eljárásjogi kérdései*

Bors Szilvia**

A tanulmány elemzi, hogy a külföldi elemet tartalmazó munkaügyi peres eljárásokban mely jogszabályi előírások alkalmazandók. Az Európai Unió másodlagos jogának és a magyar tagállam eljárásjogi szabályainak rendelkezései miként értelmezendők a külföldi jog tartalmának megállapításakor. A cikk vizsgálja a külföldi jog megállapításával szorosan összefüggő eljárásjogi kérdéseket: a külföldi jog hiánya, tartalmának téves megállapítása, mellőzése esetén felmerülő jogi problémákat és az észszerű határidő joggyakorlati meghatározását.

Kulcsszavak: külföldi jog, külföldi jog alkalmazása, külföldi jog tartalmának megállapítása, perjogi problémák, észszerű határidő

Procedural law questions of foreign law applied in labour lawsuits

The study analyses which legal requirements shall be applied in labour lawsuits containing foreign elements. How the secondary law of the European Union and the procedural law regulations of the Hungarian state shall be understood when dealing with foreign elements. The article also investigates procedural law questions strongly connected to the determination of foreign law: absence of foreign law, incorrect determination of its content, legal problems arising in case of its negligence as well as the case-law establishment of reasonable time.

Keywords: foreign law, application of foreign law, establishment of the content of foreign law, litigation problems, reasonable time

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.4.1263>

1. Bevezetés

A külföldi és a magyar jogszabály kapcsolódása esetén két jogrendszer vizsgálata történik. Az egyik a magyar eljáró szerv államának jogrendszere (*lex fori*), a másik a külföldi elem miatt irányadó jog (*lex causae*).¹ A hazai perekre a magyar

* A kutatás az Igazságügyi Minisztérium jogászképzés színvonalának emelését célzó programjának támogatása keretében valósult meg. A kézirat lezárásának dátuma: 2021. április 1.

** PhD-hallgató, Széchenyi István Egyetem, Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola.

¹ MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: *Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga*, 2014., ELTE Eötvös, Budapest, 114. o.

eljárási szabályok vonatkoznak, azonban az anyagi jogszabályok körében nem érvényesül a iura novit curia elv². Az ügy érdemét megítélni – főszabály szerint – a külföldi anyagi jogszabályok által kell.³ Kivételes esetekben alkalmazandók a magyar anyagi jogszabályok, így a külföldi jog kötelező mellőzése, vagy az észszerű határidő eredménytelen eltelte esetén.

A külföldi elemet tartalmazó peres eljárásokban többretegű problémahalmazzal találják magukat szembe a felek és a döntést hozó bíró is.⁴ Szükséges-e alkalmazni külföldi jogot? Melyik állam joga az irányadó az eljárásban? Hogyan lehet beszerezni a külföldi anyagi jogszabályi rendelkezéseket és a releváns joggyakorlatot? Miként indokolt megállapítani a külföldi jog tartalmát? Mit jelent az észszerű határidő a külföldi jog tartalmának megállapítása során? Mikor kell mellőzni a külföldi jogot? Ki viseli a külföldi jog tartalmának megállapítása során felmerült költségeket?

A tanulmány a fenti jogkérdéseket tekinti át, azokra kíván gyakorlati választ adni, segíteni ezzel a feleket, jogalkalmazókat a külföldi jog tartalmának megállapítása és az azzal szorosan összefüggő perjogi kérdések körében. A külföldi jog mellőzésének, vagy a külföldi jog tartalma téves megállapításának, vagy az észszerű határidő elmulasztásának szankcióit is érinti a kutatás. Kitér az ebben a körben született iránymutató bírósági döntésekre és javaslatot fogalmaz meg az észszerű határidő tartamának meghatározására. Emellett tájékoztatást nyújt a rendelkezésre álló lehetőségekről a külföldi jog tartalmának megállapítására vonatkozóan.

2. Jogszabályi háttér

A külföldi elemet⁵ tartalmazó munkaügyi peres eljárásokban a polgári perrendtartásról szóló 2016. évi CXXX. törvény (a továbbiakban: Pp.), a munka törvénykönyvéről szóló 2012. évi I. törvény (a továbbiakban: Mt.), a nemzetközi magánjogról szóló 2017. évi XXVIII. törvény (a továbbiakban: Nmjt.), a külföldi jogról való tájékoztatásról szóló, Londonban, 1968. június 7. napján aláírt Európai Egyezmény, valamint Strasbourgban, 1978. március 15. napján aláírt Egyezmény Kiegészítő Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 140/1992. (X. 20.) Korm. rendelet (a továbbiakban: Londoni Egyezmény), a Tanács 2001. május 28-i 2001/470/EK rendelete az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben és az Európai Parlament és a Tanács 2008. június 17-i 593/2008/EK rendelete a szerződéses kötelezettségekre alkalmazandó jogról (a továbbiakban: Róma I. rendelet) szabályainak rendelkezései alkalmazandók.⁶

² Az Elsőfokú Bíróság a T-58/08. P. sz. az Európai Közösségek Bizottsága kontra Anton Pieter Roodhuijzen ügyben 2009. október 5-én hozott ítélete (ECLI:EU:T:2009:385.)

³ BH2014/11/340. II.

⁴ BÓKA János: Jogharmonizációs dilemmák a külföldi jog tartalmának megállapításával kapcsolatban, *Iustum Aequum Salutare*, 2014. 2. sz. 23. o.

⁵ NAGYNÉ Sándor Ildikó: Külföldi jog alkalmazása a polgári perben – kártérítési peres kitekintéssel, *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. sz. 9. o.

⁶ VÖLCSEY Balázs: A külföldi jog tartalmának megállapítása a gyakorlatban – különös tekintettel a polgári perjogi kérdésekre (kézirat)

A bíróság a külföldi jogot jogkérdésként⁷ kezeli a 1673/2016. (XI. 29.) Kormányhatározat 19. pontja alapján. A quaestio juris fogalmából eredően az következik, hogy a bíróság a külföldi jogot hivatalból alkalmazza. A Kúria ezt joggyakorlatában is kimondta akként, hogy a külföldi jog tartalmának megállapításakor a bíróság hivatalból jár el.⁸ A bíróság feladata tehát, hogy a külföldi jogot annak saját gyakorlata szerint értelmezze és tartalmát ennek megfelelően hivatalból állapítsa meg.⁹ A munkaügyi perekben azonban figyelemmel kell lenni az Mt. rendelkezéseivel és az Európai Unió jogrendjével összhangban történő értelmezésre a külföldi elemet tartalmazó jogvitákban, például az imperatív szabályok alkalmazásánál¹⁰ vagy a közrendbe ütközés esetén¹¹.

A külföldi jog tartalmának megállapításakor vizsgálni kell a hatályos anyagi jogszabályokat és a releváns rendelkezésekhez kapcsolódó külföldi bírói gyakorlatot. Ezt az elvet mondta ki az Alkotmánybíróság több határozatában akként, hogy nem lehetséges, hogy a bíróság a vagyoni kártérítés és a nem vagyoni kártérítés kapcsán külön-külön határozza meg az alkalmazandó jogot, mert "a kártérítési rendszert a károsult szempontjából egységes rendszerként kell kezelni".¹² A Legfelsőbb Bíróság eseti döntésében rögzítette, hogy a teljes joganyagot összefüggésében, rendszerében kell ismerni, mert az egyes kiragadott jogintézmények, fogalmak tisztázása még nem jelenti az alkalmazandó jog helyes tartalmát.¹³

Kifejtette azt is a bíróság, hogy önmagában bármilyen külföldi elem nem alapozza meg a külföldi anyagi jog alkalmazását.¹⁴ A külföldi elemet tartalmazó tényállás lényege, hogy az adott jogviszonyban szereplő külföldi elem (személy, tárgy, jog) két, vagy több állam jogszabályainak alkalmazására teremt elvi lehetőséget.¹⁵ A külföldi elemnek tehát releváns jogi ténynek kell minősülnie, mert ez teszi indokolttá a külföldi anyagi jogi szabályok vizsgálatának lehetőségét.

3. A külföldi jog tartalmának megismerését támogató eszközök

Az Nmjt. 7. §-a kimondja, hogy a bíróság a külföldi jogot hivatalból alkalmazza, a külföldi jogot annak saját gyakorlata szerint értelmezi, míg a 8. §-a rögzíti, hogy a külföldi jog tartalmát a bíróság hivatalból állapítja meg. Mindezek alapján a bíróságnak tájékozódnia kell a külföldi jog tartalmát illetően.¹⁶ Ennek megállapítása körében a bíróságok több, a felek kevesebb eszközt vehetnek igénybe. Az eszközök hatékonysága azonban azok jellegétől nagymértékben függ.

⁷ GOMBOS Katalin: A joghatóság egyes kérdései a nemzetközi magánjogban, *PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás*, 2019/2. sz. 95. o.

⁸ Kúria Gfv.VII.30.248/2015/10. sz. határozata

⁹ T/14237. számú törvényjavaslat a nemzetközi magánjogról 42-44. o.

¹⁰ Kúria Pfv.I.21.198/2017/6. sz. határozata

¹¹ Fővárosi Ítéletábla Pf. 6.21.367/2004/3. sz. határozata

¹² 12/1991. (IV. 11.) AB határozat, 34/1992. (VI. 1.) AB határozat

¹³ Legfelsőbb Bíróság Pf.III.25.783/2002/5. sz. határozata

¹⁴ Győri Ítéletábla Pf.IV.20.352/2007/4. sz. határozata

¹⁵ EBH.2004/1047., Győri Ítéletábla Gf.II.20.007/2006/2. sz. határozata, Fővárosi Ítéletábla 13.Gf.40.827/2003/6. sz. határozata

¹⁶ Fővárosi Ítéletábla Pkf.3.26.418/2008/3. sz. határozata

3.1. A Londoni Egyezmény. A külföldi jog tartalmának megállapításában segítséget nyújt – többek között – a Londoni Egyezmény. Jelentősége éppen az, hogy a felek kifejezetten a külföldi jog tartalmának megállapítása érdekében kötötték. Az 1. Cikke értelmében az alkalmazási köre kiterjed a szerződő felek polgári jogi jogszabályairól, eljárásokról, valamint az igazságügyi szervezetrendszerükről szóló tájékoztatásra. Ennek alapján minden szerződő fél kijelöl egy átvevő intézményt, amely a másik szerződő féltől származó tájékoztatás iránti kérelmeket fogadja.

A tájékoztatás iránti megkeresést azonban csak igazságügyi hatóság terjeszthet elő és csak folyamatban lévő eljárásokban a 3. Cikke szerint. Ez a bíróságok számára biztosítja a külföldi jog tartalmának megismerési lehetőségét.¹⁷ A Londoni Egyezmény azonban más hatóságokat, illetve a feleket elzárja ennek lehetőségétől. A feleket attól, hogy a peres eljárás megindítása előtt megismerhessék a jogvitájukra alkalmazandó külföldi jogot és így megalapozottabban dönthessenek a keresetindításról vagy érdemi védekezésükről.

A Londoni Egyezmény rendelkezései a bíróságok munkáját nagymértékben tudja segíteni, mert 7. Cikke előírja, hogy az átvevő intézménynek megküldött kérdésre adandó válasznak nem csak a releváns jogszabálysövegeket, hanem a jogalkalmazói döntéseket is magában kell foglalnia. Ennek keretében, amennyiben a megkeresett hatóság szükségesnek tartja kiegészítő dokumentumokat is mellékelhet. Ilyennek minősül például a jogtudományi művekből és jogszabály-előkészítő munkákból vett szemelvény, indoklás és kommentár is.

A válaszban adott tájékoztatás mindezek ellenére nem köti a megkereső igazságügyi hatóságot a 8. Cikk értelmében. Ennek oka, hogy a megkereső szerv jogosult más állami vagy hivatalos szervnek továbbadni a kérdéseket megválaszolás céljából. A tapasztalatok értelmében azonban előfordult, hogy a válaszhoz kétség fűződött, ezért azt mellőzni kellett.¹⁸ Mindezek alapján nem jelenthetjük ki egyértelműen, hogy a Londoni Egyezmény által, a bíróságok számára biztosított eszköz gyors és hatékony.¹⁹ Álláspontom szerint indokolt lenne olyan további rendelkezés elfogadása, amely meghatározza azokat a szerveket, akiknél adekvát képzettséggel, végzettséggel rendelkező ügyintézők állnak rendelkezésre. A válaszadók professzionalitását pedig akár a bíró, akár a felek is ellenőrizhetik, például a magyar igazságügyi szakértői jegyzékhez hasonló módon. A jegyzék mindenki által hozzáférhető, az egyes szakértők végzettsége, szakosodása feltüntetésre kerül, a képzettség megszerzésének ideje megállapítható a közhiteles és ellenőrzött nyilvántartásban.

3.2. Az Európai Igazságügyi Hálózat. A külföldi jog tartalmának megállapítását segíti a Tanács 2001. május 28-i 2001/470/EK rendelete az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról polgári és kereskedelmi ügyekben. E rendelet (10) preambulumbekzdésében megfogalmazott célja, hogy elősegítse a tagállamok között folytatott igazságügyi együttműködést, és a 2. cikke alapján ennek érdekében

¹⁷ Fővárosi Ítéletábla Pkf.25.901/2018/2. sz. határozata

¹⁸ Budapest Környéki Törvényszék 7.G.23.894/2008. sz. határozata

¹⁹ Budapest Környéki Törvényszék 7.G.22.593/2008. sz. határozata

a tagállamok kapcsolattartókat, központi szerveket és központi hatóságokat, összekötő tisztviselőket és egyéb megfelelő igazságügyi vagy közigazgatási hatóságokat jelölnek ki.

A kapcsolattartók feladata kiterjed a polgári és kereskedelmi ügyekben folytatott igazságügyi együttműködés elősegítésére. Ennek keretében kiemelt tevékenységük a határokon átnyúló ügyekben folytatott eljárások segítése. A tagállamok belső jogáról akként adnak tájékoztatást, hogy az egyes államok jogrendszerére vonatkozó információs rendszert működtetnek. Segítséget nyújtanak a feleknek a megvalósítható igények megfogalmazásában, a hatóságok számára pedig a több megkeresés esetén, azok összehangolását végzik.

A szervezet honlapján általános információk segítik a jogkeresőket. A külföldi jog tartalmának megállapítása szempontjából előnye, hogy nyilvános az információs rendszer. Eleme a „Tájékoztató füzetek”, amelyek egyes tagállamok fontosabb ítélezési gyakorlatát is tartalmazzák. Nehézséget okoz azonban, hogy a rendelet előírásai ellenére nem naprakész információkkal szolgálnak. Például a magyar közszolgálati perekre a munkajogi bíróság hatáskörét írják elő annak ellenére, hogy a jogszabály ebben a körben már három éve módosult. Álláspontom szerint a megjelölt információk egyes esetekben még általános jelleggel sem adnak eligazítást, indokolt a jogszabályok gyakoribb, akár negyedéves felülvizsgálata.

4. A külföldi jog tartalmának megállapítása

Az adott eljárásban az Nmjtvt. és a Pp. szabályozza azt, hogy hogyan történik a külföldi jog tartalmának megállapítása. Az Nmjtvt. kimondja, hogy a bíróság kötelezettsége a külföldi jog tartalmának megállapítása. A külföldi jog tartalmának bizonyítását illetően ugyanakkor a bírónak szabad mozgástere van,²⁰ mert figyelembe veheti a felek előterjesztéseit (hiteles forrásból származó jogszabályokat, kommentárokat), szakvéleményt, valamint az igazságügyért felelős miniszter (a továbbiakban: miniszter) tájékoztatását az Nmjtvt. 8. §-a értelmében. Ennek keretében a bíró a Pp. 237. § (4) – (5) bekezdései alapján, az anyagi pervezetés körében fel is hívhatja a felek figyelmét a külföldi jog tartalmának megállapításának szükségességére, valamint ez ennek során igénybe vehető eszközökre.²¹ Ez a bizonyítás azonban nem minősül perjogi értelemben vett bizonyításnak, ezért nem érvényesülhet a bizonyítási teher Pp. 265. § (1) bekezdése szerinti jogintézménye sem. A bizonyítás valójában a perfelvételi szakban, a jogvita keretei meghatározásakor tett perfelvételi nyilatkozat. Célja, hogy a felek a keresettel érvényesített jog körében helyesen jelöljék meg a jogalapot, azaz azt az anyagi jogi jogszabályi rendelkezést, amely az alanyi jogot közvetlenül keletkeztető tényeket meghatározza és annak alapján az igény támasztására feljogosít a Pp. 7. § (1) bekezdés 8. és 11. pontjai értelmében.

²⁰ Fővárosi Ítéltő tábla 1.Mf.31.089/2020/10. sz. határozata

²¹ BH2020. 176.

4.1. A felek által előterjesztett perfelvételi nyilatkozatok. A perfelvételi nyilatkozatok körében – jogszabályi felhatalmazás alapján – a felek előterjesztést tehetnek a külföldi jog tartalmának megállapítása érdekében. Perjogi kérdés, hogy amennyiben az egyik fél szolgáltatja a jogszabálytartalmat és a másik fél azt elfogadja, vagy nem vitatja, akkor ezt a jogszabálytartalmat kell-e figyelembe vennie a bíróságnak.

Álláspontom szerint a Pp. 203. § (2) bekezdés *a)* pontja egyértelműen rögzíti, ha a fél az e törvényben vagy a bíróság felhívásában meghatározott valamely perfelvételi nyilatkozatot nem tüntet fel a perfelvételi iratban, úgy kell tekinteni – mindaddig, amíg ellentétes nyilatkozatot nem tesz – hogy a fél az ellenfél érintett jogállását nem vitatja. Ezt erősíti az Alkotmánybíróság értelmezése is, amikor határozatában kimondta, hogy a fél nem terjesztett elő a külföldi jog tartalma körében bizonyítékot, nem vitatta a bíróság által igénybe vett bizonyítási eszközöket és megállapításokat, ezért azt úgy kellett tekinteni, mint aki azokat elfogadta.²²

Mindezek alapján, amennyiben a külföldi jog tartalmának hitelességéhez kétség nem fér, akkor a fél által előterjesztett tartalom alapján megállapítható az eljárás során alkalmazandó külföldi jog tartalma. Ez egyúttal azt is jelenti álláspontom szerint, hogy például nem megfelelő az előterjesztés akkor, ha csupán az internetről letöltött, forrás nélküli, általános tájékoztatást tartalmazó iratot szolgáltat a fél. A felek által előterjesztett okiratok tartalma kapcsán ugyanis jogszabályi követelmény annak bizonyos fokú hitelessége, meggyőző ereje. Ennek hiányában a bíróságnak további intézkedést kell tennie a külföldi jog tartalmának megállapítása iránt még akkor is, ha a felek egyike sem vitatja az előterjesztett okirat alapján annak tartalmát.

4.2. A bíróság által igénybe vehető eszközök. A felek előterjesztése mellett egy másik igénybevehető eszköz a külföldi jog tartalmának megállapításánál a szakvélemény. Szakértőként a bíróság az adott külföldi anyagi jogban jártas személyt rendel ki, aki akár eseti szakértőnek is minősülhet: egyetemi tanár, jogtudós. Ez abban az esetben is megoldást jelenthet, amennyiben a miniszter – nemzetközi egyezmény és saját források hiányában – nem tud tájékoztatást adni.

A bíróságnak a szakértő kirendelése körében a szakértői névsor vizsgálatán túl lehetősége van a Magyar Országos Közjegyzői Kamara keretein belül működő Közjegyzői Intézet megkeresésére. A Közjegyzői Intézet alapvető feladata a külföldi jog tartalmára vonatkozó egyedi szakvélemények készítése.

A legáltalánosabb és a leggyakoribb eszköz az Igazságügyi Minisztériumon keresztül történő bírósági megkeresés a külföldi jog tartalmának megállapítása körében. A minisztert a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet segítheti az Nmjt. 8. § (2) bekezdése körében szabályozott tájékoztatás megadásában.

4.3. Az eszközök vizsgálata. Figyelemmel arra, hogy a jogszabály az egyes eszközök (előterjesztés, szakvélemény, tájékoztatás) között nem tesz különbséget, így az ott írt sorrend nem jelent semmilyen fontossági sorrendet. A bíróság bármely eszközt igénybe veheti,²³ és a felek által előterjesztett, illetve a bíróság által

²² 3336/2019. (XII. 6.) AB határozat

²³ Kúria Pfv.II.21.732/2019/8. sz. határozata

beszerzett eszköz sem köti. A külföldi jog tartalmának megállapítása körében az okirattal szembeni követelmény a hitelesség és teljeskörűség. A bíróság eseti döntésében kimondta, hogy amennyiben a bíróság a miniszter által adott tájékoztatást nem találja kielégítőnek, akkor további források felhasználása szükséges.²⁴

A bíróság egy másik ügyben kiemelte, hogy – a felek előterjesztése hiányában – hivatalból kell beszerezni az alkalmazandó külföldi anyagi jogról szóló tájékoztatást. Amennyiben a tájékoztatás tartalmát vagy annak hiányosságát a felek megalapozottan nem sérelmezik, akkor a bíróságnak nem szükséges más eszköz beszerzése, szakértő igénybevétele.²⁵

A bíróságnak akkor nem kell a külföldi jog tartalma felől az adott eljárásban tájékozódnia, ha arról hivatalos tudomása van. A feleket ilyenkor a hivatalból figyelembe vett tényekről tájékoztatja. A tájékoztatásnak álláspontom szerint arra is ki kell térnie, hogy amennyiben a felek eltérő jogi tartalmat ismernek, akkor azt a jogvita kereteinek meghatározásához kell rendelkezésre bocsátaniuk. Ebben az esetben a bíróságnak a peridőszakra hatályos anyagi jogszabályok tartalmának megállapítása céljából további intézkedéseket kell tennie.

Mindezek alapján arra a következtetésre juthatunk, hogy mind a felek szolgáltatathatják, mind a bíróság beszerezheti a külföldi jogszabályt és joggyakorlatot. A rendelkezésre álló okirat tartalmának hitelt érdemlőnek kell lennie. A felek jogosultak a bíróság által beszerzett okirat tartalmának vitatására, azonban csak olyan, a jogszabályban megjelölt eszközökkel, melynek tartalma alapján az ügyben eljáró bíróban kételyt ébresztenek a külföldi jog tartalma vonatkozásában. A bírót nem köti a felek előterjesztése, hivatalbóli (eljárásjogi) kötelezettsége a külföldi jog tartalmának megállapítása.²⁶ A bírót nem köti az általa tett intézkedések körében beérkezett szakvélemény, illetve tájékoztatás sem, amennyiben kételye merül fel az abban foglaltak körében.²⁷ A külföldi jog tartalma akkor válik a jogvita elbírálására alkalmassá, ha a rendelkezésre álló okiratok alapján kellő bizonyossággal megállapítható releváns jogszabályi rendelkezése és joggyakorlata. A perfelvételi szak lezárására csak ezt követően van lehetőség.

5. A külföldi jog tartalmának megállapításához szükséges észszerű határidő

Ahhoz, hogy a külföldi jog tartalmának megállapításához szükséges észszerű határidőt megvizsgálhassuk és ebben a körben megalapozottan foglaljunk állást, ki kell térnünk a hatósági eljárásokon belül a bírósági eljárások, és azon belül a polgári peres eljárások lefolytatásának észszerű határidejére.

²⁴ Legfelsőbb Bíróság Pf.III.25.783/2002/5. sz. határozata

²⁵ Kúria Gfv.VII.30.248/2015/10. és a Kfv.I.35.480/2019/13. sz. határozata

²⁶ Fővárosi Ítéltábla 15.Gf.40.336/2018/9/II. sz. határozata

²⁷ Fővárosi Ítéltábla Pkf.25.901/2018/2. sz. határozata

5.1. A polgári eljárások lefolytatásának észszerű időtartama. A pergazdaságosság és a perek észszerű időn belüli befejezése alapvető követelmény.²⁸ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény 6. Cikke kimondja, hogy az eljárásokat észszerű időn belül kell lefolytatni. E jog – 1992. november 5-ét követően keletkezett – megsértése esetén az Emberi Jogok Európai Bíróságához (a továbbiakban: EJEB) lehet fordulni.²⁹

Az eljárás hosszának észszerűségét az EJEB esetjogában lefektetett kritériumai és az ügy egyedi körülményei figyelembe vételével kell megítélni. Az EJEB két fő kérdést vizsgál: mely időszakot kell figyelembe venni és ennek az időszaknak van-e észszerű időtartama. Az időszak a kereset benyújtásától a bírósági szervezetrendszerben hozott utolsó, végleges döntésig tart (magában foglalja a fellebbezési eljárást és az alkotmányossági panasz eljárás idejét is). Időszak észszerű időtartamának meghatározása körében vizsgált szempontok: az ügy bonyolultsága, a felek és a bíróság magatartása, az eljárás kimenetelének fontossága, az igénybe vett bírói fórumok száma.³⁰ Az eljárás befejezésére vonatkozó észszerű határidő tehát minden esetben más, ami az EJEB mérlegelésén múlik.

De nemcsak a fenti egyezmény, hanem az Alaptörvény XXVIII. cikke is előírja, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy jogait és kötelezettségeit észszerű határidőn belül bírálja el a bíróság.³¹

5.2. A külföldi jog tartalmának megállapításához szükséges észszerű határidő. Ebben az összefüggésben kell kitérni arra, hogy az eljárás elhúzódásának a kockázatát növeli, amikor az ügy külföldi elemet tartalmaz. Az Nmjt. kimondja, hogy a külföldi jog tartalmát is észszerű időn belül kell megállapítani. Azonban sem a jogszabály, sem annak indokolása nem jelöl meg konkrét időtartamot, nem ad iránymutatást annak mértékére.

Az Alkotmánybíróság kiemelte, hogy az ügyek észszerű határidőn belül történő befejezése az igazságszolgáltatással szemben felállított jogállami követelmény.³² Az észszerű időre vonatkozó korlátot a Karalyos és Huber kontra Magyarország és Görögország ügyben a Bíróság akként állapította meg, hogy a külföldi jog tartalmának megállapításával összefüggő kilenc év már sérti az ügy észszerű időn belüli lefolytatásához való jogot. Az Alkotmánybíróság kitért arra, hogy nem tartozik az észszerű határidő fogalmába az az időtartam, amely nem az ügy tárgyához kapcsolódóan folyik.³³ Az Alkotmánybíróság azt is kimondta, hogy az észszerű határidőn belüli elbíráláshoz való jog sérelme az alkotmánybírói eljárásban nem

²⁸ BDT2008. 1811.

²⁹ ANTAL Veronika: Az ésszerű határidő követelménye az eljárásjogban, *Themis: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata*, 2004., 15. o.

³⁰ Az EJEB 5116/01. sz. Karalyos és Huber kontra Magyarország és Görögország ügyben 2004. április 6-án hozott ítélete

³¹ BH2020. 323., 3025/2016. (II. 23.) AB határozat

³² 44/2004. (XI. 23.) AB határozat

³³ 8/1992. (I. 30.) AB határozat

orvosolható,³⁴ mert az Alkotmánybíróságnak nincs hatásköre arra, hogy egy adott bírósági eljárás jelentős elhúzódsából eredő következményeket enyhítse vagy orvosolja.³⁵

A Pp. 157. § (1) bekezdés c) pontja az eljárás elhúzódsá miatt kifogás körében rögzíti, hogy a bíróságnak az adott eljárási cselekményt az annak elvégzésére elegendő észszerű időtartamon belül kell elvégeznie vagy annak elvégzéséről rendelkeznie, ugyanakkor az észszerű határidő fogalmát ez a törvény és a hozzá kapcsolódó indoklás sem határozta meg.

A fent elemzett joggyakorlat alapján a polgári peres eljárás elhúzódsával kapcsolatos vagyoni elégtétel érvényesítéséről szóló 2021.évi XCIV. törvény azt állapította meg, hogy polgári per esetében a bírósági eljárás befejezéséhez feltétlenül elégségesnek minősülő szükséges időtartam hatvan hónap.³⁶

Meglátásom szerint, összevetve az eljárás lefolytatására és a külföldi jog tartalmának megállapítására vonatkozó fenti követelményeket az alábbiakat mondhatjuk ki. Az eljárás lefolytatásához tartozó időszakon belül, a perfelvételi szakban kell vizsgálni a külföldi jog megállapításának észszerű időtartamát, így annak mértéke ennél rövidebb kell, hogy legyen. Álláspontom szerint – az eset összes körülményét figyelembe véve – a hat hónap az az időtartam, amikor a külföldi jog tartalmának megállapítása az észszerű határidőn belül történik. A perfelvételi szak lezárását követően – amennyiben nem csak jogkérdésről van szó – bizonyítási eljárás lefolytatása (tanúk meghallgatása, szakértői vélemény beszerzése) szükséges és emellett tekintettel kell lenni arra is, hogy az elsőfokú eljárást két jogorvoslati szint is követi. Mindezek tartalma pedig a per lefolytatásának időtartamába, azaz az öt évbe beleszámít.

6. A külföldi jog hiátusának jogkövetkezményei

A főszabály értelmében az alkalmazandó külföldi jog tartalmát meg kell állapítania az eljáró bíróságnak.³⁷ Ennek elmulasztása olyan lényeges eljárási szabálysértésnek minősül, amely alapul szolgál a perorvoslattal támadott határozat hatályon kívül helyezésére.³⁸ Az irányadó külföldi jog beszerzésének mellőzése és a jogvitának a magyar jogszabályok szerinti elbírálása olyan lényeges eljárási szabálysértés, amely a fellebbezési eljárásban már nem pótolható.³⁹

Kimondta a bíróság azt is, hogy a jogvitában alkalmazandó jog meghatározása hivatalból az eljáró bíróság kötelezettsége azzal, hogy a külföldi jog tartalmáról is – így például az Európai Igazságügyi Hálózaton, vagy az elektronikusan működő Európai Igazságügyi Atlaszon keresztül – hivatalból köteles tájékozódni.⁴⁰ Az alkalmazandó külföldi jog tartalmának tisztázása nélkül csak alapjogi jogsérelemmel,

³⁴ 3237/2012. (IX. 28.) AB végzés, 3309/2012. (XI. 12.) AB végzés

³⁵ 3203/2019. (VII. 16.) AB végzés, 3024/2016. (II. 23.) AB határozat

³⁶ 6. § (1) bekezdése

³⁷ Fővárosi Ítéltábla Mf.2.31060/2020/09. sz. határozata

³⁸ Fővárosi Ítéltábla 20.Gf.40.051/2017/10/II. sz. határozata

³⁹ Fővárosi Ítéltábla Pf.6.21.815/2009/6. sz. határozata

⁴⁰ Szegedi Ítéltábla Pf.III.20.360/2010/5. sz. határozata

a garanciális szabályok megsértésével és megalapozatlanul lehet a jogvitában állást foglalni, ezért ez lényeges eljárási szabálysértésnek minősül.⁴¹

Nem minden esetben eredményez azonban hatályon kívül helyezést a külföldi jog tartalma megállapításának elmulasztása. Amennyiben ugyanis a mulasztás az azonos – magyar – jogi rendelkezés miatt az érdemi döntést nem befolyásolta, akkor nem indokolt a hatályon kívül helyezés.⁴² Tehát nem automatikus a mulasztás esetén a hatályon kívül helyezés a jogorvoslati eljárásban. Függ attól, hogy ez az eljárási szabálysértés kihatással van-e az ügy érdemi elbírálására.

6.1. Amennyiben a külföldi jog tartalma nem megállapítható vagy tévesen kerül megállapításra. Amennyiben a bíró az alkalmazandó külföldi jog tartalmát nem tudja megállapítani, akkor két lehetőség is rendelkezésére áll. Amennyiben ennek oka, hogy a jogszabályban előírt „észszerű határidő” zsinórmértéken belül nem állapítható meg a külföldi jog tartalma, akkor az Nmjt. alapján – kötelezően – a magyar jogot kell alkalmazni.⁴³ Amennyiben ennek oka, hogy vagy az észszerű határidőn belül, vagy nemzetközi bi-, illetve multilaterális egyezmény hiányában nem szerezhető be az alkalmazandó külföldi anyagi jog, akkor jogszabályi felhatalmazás alapján lehetőség van kiegészítő jog alkalmazására is. A kiegészítő jog az alkalmazandó joghoz legközelebb álló külföldi jogot jelenti. Erre példa, hogy az algériai jog helyettesíti a tunéziai jogot, az angol jog az új-zélandit, vagy a francia jog a luxemburgit.⁴⁴

Álláspontom szerint abban az esetben, ha a bíróság nem tudta a külföldi jog tartalmát megállapítani, az nem eredményezheti egyik fél pereszteségét sem. A bíróságnak a magyar jogot vagy a kiegészítő jogot kell alkalmaznia.

Ha a bíróság tévesen állapítja meg az alkalmazandó külföldi anyagi jog tartalmát, az olyan lényeges eljárási szabálysértés, amely a fellebbezési eljárásban hatályon kívül helyezést eredményez. Ez a szabály akkor is érvényes, amikor a bíróság csak részben állapította meg tévesen az alkalmazandó külföldi jogot.⁴⁵

6.2. A külföldi jog alkalmazásának mellőzése. A hatályos jogszabály alapján – szűk körben – az eljáró bíróságnak nem a kapcsolódó szabályok alapján kijelölt jogot kell alkalmaznia. Mellőzni kell a kijelölt külföldi jogot akkor, ha annak tartalma észszerű időn belül nem állapítható meg, a külföldi jog alkalmazása a magyar közrendbe ütközik, a magyar jogszabályi rendelkezések feltétlen érvényesülést kívánnak (imperatív szabályok)⁴⁶ és akkor is, amikor az ügy körülményei alapján nyilvánvaló, hogy az ügy az irányadó jognál lényegesen szorosabban kapcsolódik egy másik joghoz (általános kitérítő klauzula).

A közrend tartalmának meghatározásához a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényből (a továbbiakban: Btk.) lehet kiindulni. A Btk. fejezetei

⁴¹ Legfelsőbb Bíróság Pf.VI.26.608/2001/6. sz. határozata; EBH2013.6.161., EBH2011. 2315., BH2006. 1520.

⁴² Kúria Pfv.22.143/2011. sz. határozata

⁴³ EP231511 II.

⁴⁴ Nmjt. indokolása a 8. §-hoz

⁴⁵ BH2019.10.270., Legfelsőbb Bíróság Pf.III.25.783/2002/5. sz. határozata

⁴⁶ KÁRTYÁS Gábor: A nem alkalmazott külföldi jog esete: kiküldetések a magyar bírói gyakorlatban, *Iustum Aequum Salutare* 2019. 4. sz. 12. o.

meghatározzák a közbiztonság, a köznyugalom, a közbizalom elleni bűncselekményeket, valamint a közegészség elleni bűncselekmények alá tartozó tényállásokat. Támponcot adnak továbbá a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény rendelkezései is. Közrendbe ütközik a külföldi jogi szabályzás abban az esetben, ha annak eredménye elviselhetetlen lenne a magyar jogrendszer alapvető értékrendje szempontjából, azaz a gazdasági-társadalmi rend alapját közvetlenül sértené. Akkor is, ha az alapjogokat, illetve a társadalmi értékítéletet sértő, a felek jogviszonyán túlmutatóan a közrend sérelmét okozó következményekkel jár.⁴⁷ Közrendbe ütközik például, ha sérti a jogbiztonság követelményét,⁴⁸ ha a jogerő intézménye nem érvényesül,⁴⁹ ha valaki jogát adott vallás gyakorlása alapján kell megítélni. Nem minősül azonban közrendbe ütközésnek önmagában a bizonyítási teher szabályának mikénti alkalmazása, a marasztalás jogcím feltüntetésének hiánya, illetve a döntés megalapozatlanságára történő hivatkozás.⁵⁰ Közrendbe ütközés esetén szükséges a közrend sérelmének elhárítása vagy önmagában azzal, hogy a külföldi jog közrendbe ütköző szabályát a bíró nem alkalmazza vagy a magyar jog rendelkezései alkalmazásával a mellőzött külföldi jog helyett.⁵¹

Imperatív szabályok esetén többről van szó, mint kógens rendelkezésekről. Ezek olyan anyagi jogi normák, amelyek Magyarországon alapvető politikai, gazdasági és szociálpolitikai érdekeket szolgálnak. Emiatt nemcsak a nemzeti jogrendszerhez kötődő jogviszonyok esetén kötelező az alkalmazásuk, hanem külföldi érintettség esetén is. E szabályok hatálya alól a felek jogválasztással sem szerződhetnek ki.⁵² Imperatív szabálynak minősül a munkavállalók érdekeit védő olyan szabály, amely az igényérvényesítés lehetőségét korlátozzák vagy kizárják, a jogképességet korlátozó szerződés vagy egyoldalú nyilatkozat semmissége. A Róma I. rendelet (34) preambulumbekzdése és 9. cikke rendelkezik az imperatív szabályokról. A Róma I. rendelet kimondja, hogy például az egyéni munkaszerződésekre vonatkozó szabály nem sértheti a kiküldetés helye szerinti ország imperatív rendelkezéseinek alkalmazását a munkavállalók szolgáltatások nyújtása keretében történő kiküldetéséről szóló, 1996. december 16-i 96/71/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv értelmében. A Róma I. rendelet alapján a munkavédelem anyagi jogi szabályai tekintetében nincs jogválasztás, ezek imperatív szabályok.⁵³

Az általános kitérítő klauzula akkor alkalmazható, ha egyértelműen meghatározható, hogy adott ügýtípusban melyik állam joga áll legszorosabb kapcsolatban a tényállással. Az Nmjt. 10. § (2) bekezdése fontos garanciális szabályt rögzít, mert kimondja, hogy nem érvényesülhet az általános kitérítő klauzula, ha az irányadó jog meghatározására jogválasztás útján kerül sor.⁵⁴ A

⁴⁷ Kúria Pfv.I.20.369/2017/7. sz. határozata

⁴⁸ Kúria Gfv.X.30.408/2011/4. sz. határozata

⁴⁹ Kúria Gfv.X.30.138/2011/11. sz. határozata

⁵⁰ Kúria Gfv.XI.30.369/2005/5. sz. határozata

⁵¹ Fővárosi Ítéltábla Pf.6.21.367/2004/3. sz. határozata

⁵² KÁRTYÁS Gábor: A munkajog mint versenytényező – az alkalmazandó munkajog meghatározása nemzetközi tényállásoknál, különös tekintettel a kiküldetésekre, *Munkajog*, 2019/1. sz. 7.o.

⁵³ Kúria Mfv.I.10.824/2016/3. sz. határozata

⁵⁴ MÁTYÁS Imre: Az új nemzetközi magánjogi törvényről, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio*

bíróságnak a klauzula alkalmazásáról az Nmjtv. 10. § (1) bekezdése értelmében az alperesi ellenkérelem beérkezésétől számított legkésőbb harminc napon belül alakszerű pervezető végzésben kell döntenie. A döntés ellen fellebbezésnek sincs helye a Pp. 365. § (2) bekezdés *b)* pontja alapján és a fellebbezés hiánya miatt a végzést indokolni sem kell a Pp. 349. § (3) bekezdés értelmében. Álláspontom szerint ez a másodfokú bíróság felülbírálati jogkörének egyik korlátját jelenti is egyben, azaz a határozatot a másodfokú bíróság nem bírálhatja felül a Pp. 369. § (2) bekezdése, a 219. § (1) bekezdése és a 185. § (3) bekezdése értelmében.

A Róma I. rendelet hatálya alá tartozó ügyekben – azaz uniós tagállamban, 2009. december 17-ét követően megkötött munkaszerződések körében indult eljárások esetében – azonban nem az Nmjtv., hanem fenti rendelet rendelkezéseit kell alkalmazni. Ez a rendelet az Nmjtv.-hez képest elsőbbséget élvez a 25. cikk (2) bekezdése értelmében, azaz a jogválasztás körében. A Róma I. rendelet 8. cikke szerint az egyéni munkaszerződésre a felek által a 3. cikknek megfelelően választott jog az irányadó. Ez a jogválasztás azonban nem eredményezheti, hogy a munkavállalót megfosszák a Róma I. rendelet által biztosított olyan védelemtől, amelyektől megállapodás útján sem lehet eltérni. (Irányadó jog lehet a munkafeladat teljesítésének helye, munkavégzés helye, vagy a szorosabb kapcsolat országa.) Választott jog hiányában, ahol vagy – ennek hiányában – ahonnan a munkavállaló a szerződés teljesítéseként rendszerint a munkáját végzi. Ennek hiányában a telephely szerinti ország joga, ahol a munkavállalót alkalmazták. Ezek helyett azonban annak az országnak a joga alkalmazandó, ahol a szerződés körülményei alapján szorosabb a kapcsolat. A Róma I. rendelet esetén a – választott vagy nem választott – külföldi jog ugyanazon négy esetben kerül mellőzésre, mint amit az Nmjtv. meghatároz.

7. A külföldi jog tartalmának megállapításával kapcsolatos költségek

A bíróság a külföldi jogot hivatalból alkalmazza, és annak tartalmát is hivatalból állapítja meg. Az ezzel kapcsolatos eljárási költségek viselésének szabályairól a Pp. rendelkezik. Ebben a körben figyelemmel kell lenni arra, hogy a felek a külföldi jog tartalmának megállapításhoz előterjesztéseket tehetnek. Arra is tekintettel kell lenni, hogy a tájékoztatás iránti megkeresést a megkeresett állam hivatalos nyelven kell megtenni és a választ a megkeresett állam a saját nyelven adja meg. A bírósági megkeresések fordítási költsége nem minősülhet bizonyítással járó költségnek, a fent kifejtettek alapján, ezért a Pp. 320. §-ában foglalt jogkövetkezmény sem alkalmazható.

A munkaügyi perekben a Pp. 79. § (8) bekezdése értelmében az állam előlegezi a fordítási költségeket a költségmentesség és a költségfeljegyzési jog polgári és közigazgatási bírósági eljárásban történő alkalmazásáról szóló 2017. évi CXXVIII. törvény 3. § (1) bekezdés *d)* pontja és az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény (a továbbiakban: Itv.) 62. § (1) bekezdés *a)* pontja alapján. A Pp. 61. § (1) bekezdése alapján és a 113. §-ában foglalt jogok érvényesülése érdekében a

bíróságnak fordítót kell kirendelnie. Főszabály szerint elegendő az egyszerű fordítás, azonban, ha a Pp. 62. §-ában megfogalmazott „kétely” merül fel a fordítás tartalma körében, akkor az okirat hiteles fordítása szükséges. A bíróság a „kétely” helyes értelmezése körében kimondta, hogy önmagában a fordítás kifogásolása nem elegendő, hanem a kifogásoló félnek azt is konkrétan meg kell jelölnie, hogy a fordítás mely részeit tekinti problémásnak.⁵⁵ Kitért arra is, hogy amennyiben a bíróságnak a felek által készített fordítás megbízhatóságával kapcsolatban észszerű kétsége nem merül fel, akkor hiteles fordítás igénybe vételére nincs szükség.⁵⁶

Az állam által előlegezett költség viselése körében a Pp. 85. §-a, a 101. §-a és a 102. §-a alapján a fordítás költségét a pervesztes fél, az eljárás megszűnése esetén és a szünetelés folytán történő megszűnés esetén a felperes, elállás esetén az alperes (ha a követelést az eljárás megindítását követően teljesítette), a felek közös kérelme miatti megszüntetés esetén a felek megállapodása szerinti fél, annak hiányában a felperes viseli. A fordítás költségének megfizetésére a viselésre köteles fél csak költségkedvezmény hiányában köteles.

8. Összegzés

A tanulmány elemzése alapján azt a megállapítást tehetjük, hogy a külföldi elemet tartalmazó eljárásokban a jogszabályok értelmében a bíróság kötelezettsége az alkalmazandó anyagi jog meghatározása és annak értelmezése. Az irányadó ország jogát a munkaügyi perekben, két jogrendszer kapcsolódása esetén a magyar kollíziós szabályok alapján kell meghatározni. Figyelemmel kell lenni ennek során az Európai Unió másodlagos jogának minősülő Róma I. rendelet és az Európai Igazságügyi Hálózat létrehozásáról szóló rendelet, valamint a magyar tagállam eljárásjogi szabályait adó Nmjtvt., Pp. és Londoni Egyezmény előírásaira. A peres eljárásban az eljárási szabályokat a magyar jog, az ügyben felmerült kérdéseket közvetlenül rendező anyagi szabályokat főszabály szerint a külföldi anyagi jog határozza meg., ha külföldi elem merül fel.

Amennyiben az Európai Unió másik tagállamában jelenik meg a külföldi elem, az alkalmazandó anyagi jogot a Róma I. rendelet 3. cikke és a 8. cikke határozza meg. Ennek értelmében a felek – imperatív szabályba nem ütköző – választott joga az irányadó. Jogválasztás hiányában három lehetőség is fenn áll. Irányadó az a tagállami jog, ahol vagy – ennek hiányában – ahonnan a munkavállaló a munkáját végezte. Abban az esetben, ha ez nem határozható meg, akkor, ahol a munkavállalót alkalmazták. A jogválasztás hiányában a fentiek helyett az a tagállami jog, amelynek a jogával a munkaszerződés szorosabb kapcsolatban állt.

Azokban a munkaügyi perekben, ahol nem az Európai Unió másik tagállamában jelenik meg a külföldi elem, az alkalmazandó anyagi jogot az Nmjtvt. 6. §-a és 9. §-a és a bi-, illetve multilaterális egyezmények határozzák meg. Ennek értelmében a

⁵⁵ Fővárosi Ítélet tábla 3.Pf.21.385/2013/2. sz. határozata

⁵⁶ Kúria Gfv.VII.30.248/2015/10

felek választott joga mentén kell az ügyet elbírálni.⁵⁷ Jogválasztás hiányában a kollíziós szabályok irányadók, melyek hiányában annak az államnak a jogát kell alkalmazni, amelyik a tényállással a legszorosabb kapcsolatban van.⁵⁸

Mind a Róma I. rendelet, mind az Nmjtv. szabályozza emellett az irányadó külföldi jog mellőzésének kötelező eseteit, így azt, amikor a külföldi jog tartalma észszerű időn belül nem állapítható meg,⁵⁹ a külföldi jog alkalmazása a magyar közrendbe ütközik, a magyar imperatív szabályok feltétlen érvényesülést kívánnak és az általános kitérítő klauzula esetén. Kivételes esetként állapítható tehát meg, hogy az irányadó külföldi jog esetén a magyar anyagi jogszabályok alkalmazandók.

A mellőzés körében az észszerű határidő mértékének meghatározásakor a jogszabályok a bíróság részére csupán zsinórmértéket adnak. Álláspontom szerint hat hónap körüli időtartam az a mérték, amely az EJEB gyakorlatában kikristályosodott kritériumoknak megfelel.

Az alkalmazandó külföldi anyagi jogszabályok mellett a releváns joggyakorlatot is be kell szerezni ahhoz, hogy megalapozott döntést tudjon hozni az eljáró bíróság. Az irányadó külföldi jog tartalmának megállapításához például az Európai Igazságügyi Hálózat, a Magyar Országos Közjegyzői Kamara, a Mádl Ferenc Összehasonlító Jogi Intézet, a felek előterjesztése, a beszerzett szakvélemény és a miniszteri tájékoztatás is segítséget nyújt.

Abban az esetben, ha a külföldi jog tartalma az ügy elbírálása szempontjából releváns és nem vagy tévesen kerül megállapításra, akkor a jogorvoslatot ellátó bíróság a döntést hatályon kívül helyezi. Az irányadó jog tartalmának meghatározása a perfelvételi szakban, a jogvita kereteinek meghatározásakor szükséges, ezért az a fellebbviteli eljárásban már nem pótolható.

A munkaügyi perekben a külföldi jog tartalmának megállapítása során felmerült fordítási költségeket előlegezni nem kell a tárgyi költség-, illetve illetékfeljegyzési jog alapján, azonban annak viselésére a felek a Pp. szabályai alapján a felek kötelesek jogszabályi mentesség hiányában.

Irodalomjegyzék

- ANTAL Veronika: Az ésszerű határidő követelménye az eljárásjogban, Themis: Az ELTE Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola elektronikus folyóirata, 2004. 12-16. o.
- BÓKA János: Jogharmonizációs dilemmák a külföldi jog tartalmának megállapításával kapcsolatban, *Iustum Aequum Salutare*, 2014. 2. sz. 23-33. o.
- GOMBOS Katalin: A joghatóság egyes kérdései a nemzetközi magánjogban, PRO PUBLICO BONO – Magyar Közigazgatás, 2019/2. sz. 89-99. o. <https://doi.org/10.32575/ppb.2019.2.5>

⁵⁷ PALÁSTI Gábor Péter: *A szerződésre alkalmazandó jog felek általi megválasztása (a jogválasztás)* (PhD értekezés), 2008, Miskolc, 53. o.

⁵⁸ KOVÁCS Erika: Az európai munkajogi kollíziós szabályok elemzése, különös tekintettel a Róma I. rendeletre, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/2. sz.126. o.

⁵⁹ MOLNÁR Tamás: *Alapelvek a közjegyzői nemperes eljárásokban*, 2019, Közjegyzői Akadémiai, Budapest, 93. o.

-
- KÁRTYÁS Gábor: A munkajog mint versenytényező – az alkalmazandó munkajog meghatározása nemzetközi tényállásoknál, különös tekintettel a kiküldetésekre, *Munkajog* 2019/1. sz. 1-10. o.
 - KÁRTYÁS Gábor: A nem alkalmazott külföldi jog esete: kiküldetések a magyar bírói gyakorlatban, *Iustum Aequum Salutare* 2019. 4. sz. 9-22. o.
 - KOVÁCS Erika: Az európai munkajogi kollíziós szabályok elemzése, különös tekintettel a Róma I. rendeletre, *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/2. sz. 110-132. o.
 - MÁDL Ferenc – VÉKÁS Lajos: Nemzetközi magánjog és nemzetközi gazdasági kapcsolatok joga, 2014., ELTE Eötvös, Budapest
 - MÁTYÁS Imre: Az új nemzetközi magánjogi törvényről, *Publicationes Universitatis Miskolcensis Sectio Juridica et Politica*, Tomus XXXV (2017), 353-365. o.
 - MOLNÁR Tamás: Alapelvek a közjegyzői nemperes eljárásokban, 2019. Közjegyzői Akadémiai, Budapest
 - NAGYNÉ Sándor Ildikó: Külföldi jog alkalmazása a polgári perben – kártérítési peres kitekintéssel, *Eljárásjogi Szemle*, 2018/3. sz. 9-16. o.
 - PALÁSTI Gábor Péter: A szerződésre alkalmazandó jog felek általi megválasztása (a jogválasztás) (PhD értekezés), 2008, Miskolc
 - VÖLCSEY Balázs: A külföldi jog tartalmának megállapítása a gyakorlatban – különös tekintettel a polgári perjogi kérdésekre (kézirat)
-
-